

УДК 338/439/02(477)

ЗАГУРСЬКИЙ О.М.кандидат економічних наук, доцент, докторант
ДННУ «Академія фінансового управління»**ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ТА ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЇЇ РІВЕНЬ**

Анотація. У статті проведено теоретичне дослідження поняття, ключових характеристик продовольчої безпеки країни та критеріїв оцінки її рівня. Проведено статистичний аналіз стану продовольчої безпеки України, визначено основні фактори, що вплинули на її рівень у 2012 році. Обґрунтовано доцільність застосування протекціоністсько-продовольчої державної політики.

Ключові слова: економічна доступність продовольства, ефективність виробництва, норми споживання продовольчих продуктів, раціон, продовольча безпека.

Загурський О.Н., к.э.н., доцент, докторант ДННУ «Академия финансового управления»

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ
И ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА ЕЕ УРОВЕНЬ**

Аннотация. В статье проведено теоретическое исследование понятия, ключевых характеристик продовольственной безопасности страны и критериев оценки ее уровня. Проведен статистический анализ состояния продовольственной безопасности Украины, определены основные факторы, повлиявшие на ее уровень в 2012 году. Обоснована целесообразность применения протекционистско-продовольственной государственной политики.

Ключевые слова: экономическая доступность продовольствия, эффективность производства, нормы потребления продовольственных продуктов, рацион, продовольственная безопасность.

Zahurskyi O.N., Ph.D. in Economics, Associate Professor, Postdoctoral Student of DNNU «Academy of Financial Management»

**DESCRIPTION OF FOOD SAFETY IN UKRAINE
AND KEY FACTORS INFLUENCE ON ITS LEVEL**

Summary. The article deals with the theoretical study of the concept, the key characteristics of food security and its assessment criteria level. Carried out statistical analysis of the food security of Ukraine, the main factors that influenced its level in 2012. Expediency of food-protectionist government policies.

Keywords: economic accessibility of food production efficiency, rates of consumption of food products, diet, food safety.

Постановка проблеми. Харчові продукти це особливі і поки що нічим не замінні товари щоденного споживання. Їх наявність, якість і доступність являються головними умовами життя та працездатності людини і головними критеріями продовольчої безпеки країни. Глобальний характер продовольчої проблеми виражається в двох крайностях: одні країни страждають від нестачі харчів і борються з голодом, інші потерпають від надлишків харчових продуктів, або від надмірної норми їх споживання і змушені боротися з ожирінням нації. І хоча сумарно світові запаси продовольства достатні для задоволення потреб людства, виробництво харчових продуктів не забезпечується там, де його потребують. Постійне недоїдання 20% населення планети залишається основною соціальною проблемою планети. Процеси урбанізації, стрімке зростання населення планети за обмежених ресурсів для його харчування, разом із невідоротними процесами деградації ґрунтів, опустелювання, забруднення водних та земельних ресурсів, поряд із виведенням сільськогосподарських угідь під технічні культури надає найвищої цінності продуктам харчування та все гостріше підіймає проблеми продовольчої безпеки окремо взятої особи, країни і а ж до глобальної продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми продовольчої безпеки достали розвиток у наукових дослідженнях як зарубіжних Е. Барбер, П. Бурдуков, З. Ільїна, Г. Конвей, Р. Саетґалиев так і вітчизняних О. Білорус, О.Бородіна, В. Власов, О. Гойчук, Я.Жаліло, Г. Калетнік С. Кваша Б. Пасхавер, П. Саблук, Р. Тринько вчених. В той же час питання аналізу факторів, що суттєво впливають рівень продовольчої безпеки України на сучасному етапі залишаються недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Метою статті є поглиблений аналіз стану продовольчої безпеки України в 2012 році та визначення факторів, що мають суттєвий вплив на його рівень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «продовольча безпека» за останні десятиріччя зазнало суттєвих якісних змін від запровадженого вперше у 1973 році «Декларацією про ліквідування голоду і недоїдання» підходу головними критеріями якого були «обсяг і стабільність постачання харчів» [18] до

визначення на Всесвітньому Продовольчому Саміті 1996 році, як стану «коли людина постійно має фізичний, соціальний і економічний доступ до достатніх, безпечних та корисних продуктів, які забезпечують її потреби й харчові переваги для активного і здорового життя» [19]. Також зазнали змін і наукові підходи до характеристик продовольчої безпеки. Від достатності забезпечення гарантованого доступу населення країни до необхідних обсягів продуктів харчування (З. Биктимирова [1], П. Бурдуков, Р. Саєтгалієв [2], Г. Конвей і Е. Барбер [17]), тобто економічної доступності харчових продуктів для широких верств населення незалежно від їх походження (власне виробництво, чи імпорт). До здатності країн забезпечувати самостійне виробництво необхідного обсягу та асортименту харчових продуктів (О. Гойчук [3], З. Ільїна [5], Б. Пасхавер [9]), тобто крім забезпеченості населення продуктами харчування оцінюється можливість виробництва власного продовольства. Вагомий доробок в дослідження питань продовольчої безпеки внесли і українські вчені. Так, В. Власов, В. Саблук, М. Лисак продовжуючи теоретичні дослідження проблеми продовольчої безпеки пропонують використовувати дві взаємопов'язані категорії – «продовольча безпека людини» і «продовольча безпека країни». Першу слід розглядати як відповідальність держави за забезпечення кожного громадянина необхідними енергетично-елементними складовими щоденного раціону харчування її віку, фізичному навантаженню і стану здоров'я, а другу – як продовольчу незалежність країни, яка оцінюється окремо по кожному виду продуктів [7, с. 43]. А відомі економісти аграрники П. Саблук, О. Білорус та В. Власов визначають, що ключові характеристики продовольчої безпеки: доступність, можливість, сталість і використання продовольства багато в чому залежать не тільки від зростання виробництва аграрної продукції, а й від торговельної політики, розвитку торговельних зв'язків на ринках аграрної продукції, що можуть змінити ці характеристики до позитивного рівня [11, с. 3].

Підсумовуючи вище визначене зазначимо, що продовольча безпека складна багаторівнева категорія, яка визначається виробничо-продуктивною стійкістю аграрно-промислового виробництва і містить два аспекти: соціально-економічний (здатність країни забезпечувати потреби населення в продуктах харчування за науково обґрунтованими нормами споживання) і політико-економічний (здатність країни мобілізувати внутрішні ресурси та агропромисловий потенціал для забезпечення цих потреб і обмежити імпорту експансію продовольчих товарів, виробляти які у необхідних обсягах та належної якості мають можливість вітчизняні товаровиробники). Вона характеризує економічні відносини з обміну продовольчою продукцією на різних рівнях людської спільноти: глобальному, національному, рівні соціальних груп, сімей, та окремої особи кожному з яких відповідають свої критерії та характеристики які у загальному вигляді визначаються: 1) фізичною доступністю продовольчих товарів (наявність харчових продуктів на всій території країни в кожен момент часу і в необхідному асортименті); 2) економічною доступністю продовольчих товарів (наявність у громадянина незалежно від соціального статусу і місця проживання відповідного рівня доходів, що дозволяє купувати харчові продукти, як найменше, на мінімально-споживчому рівні); 3) безпекою продовольчих товарів для споживачів (наявність інститутів, що запобігають виробництву, реалізації і споживанню шкідливих та неякісних продуктів харчування, здатних завдати шкоди здоров'ю людини).

За загальними підходами ФАО, продовольча безпека країни вважається забезпеченою, якщо в ній: 1) виробляється майже 80 % споживаного продовольства, або, якщо країна спеціалізується на виробництві того чи іншого виду продовольства, експорт якого дозволяє їй отримувати позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу з продовольства, тобто обсяги світової торгівлі в істотній мірі залежать від реалізації даного товару і країна може впливати на світовий ринок. 2) крім виробництва необхідної кількості продовольства здійснюється його додатковий випуск в обсязі заповнюваної страхового запасу на рівні розвинених країн світу (більше 20 %). 3) у разі, коли певні види продовольства не випускаються або їх виробництво обмежено, є можливості закуповувати їх в інших країнах, при цьому не допускається виникнення продовольчої, політичної або іншої залежності від окремої країни - експортера в частині відсутнього продовольства. Відомий рейтинг The Global Food Security Index 2013: An annual measure of the state of global food security, підготовлений видавництвом «The Economist» базується і містить дані з широкого спектру надійних міжнародних організацій: ООН, МВФ, ФАО, ВООЗ, Світовий банк та багато інших і оцінює рівень продовольчої безпеки 107 країн світу. В ньому основні показники країни розраховуються на підставі трьох категорій індикаторів:

1. Фінансова доступність харчових продуктів 6 критеріїв (частки витрат домогосподарств на харчові продукти; частка населення, яка знаходиться за межею бідності; ВВП на душу населення; сільськогосподарські імпортні мита; наявність продовольчих програм соціального захисту; доступ до фінансування для фермерів).

2. Фізична доступність продуктів харчування 10 критеріїв (середнє споживання їжі; залежність від хронічної продовольчої допомоги; державні витрати на сільськогосподарські дослідження та розвиток; існування відповідних умов для зберігання врожаю; ступінь і якість дорожньої інфраструктури; якість інфраструктури портів; волатильність сільськогосподарського виробництва; політичні ризики стабільності; корупція; міська абсорбуюча здатність).

3. Якість та безпека продуктів харчування 13 критеріїв (різноманітність харчування; обов'язок уряду підвищувати стандарти харчування; національні рекомендації з харчування; план або стратегія харчування; моніторинг харчування та нагляд; наявність поживних мікроелементів; наявність вітаміну А в раціоні; наявність «тваринного» заліза в раціоні; наявність «рослинного» заліза в раціоні; якість білка; харчова безпека; наявність агентства для забезпечення здоров'я / безпеки харчування; наявність офіційного продовольчого сектора).

Згідно нього Україна у 2013 року займає середні позиції серед всіх країн світу і розташовується на 47 місці. Проте показник продовольчої безпеки України значно погіршується при порівнянні її з високо розвинутими

західноєвропейськими та центральноазіатськими країнами, тут Україна спускається до нижньої частини рейтингу і посідає – 25 місце з 31 країни. Таке положення України в першу чергу пов'язано з високою часткою витрат домашніх господарств на продукти харчування (згідно рейтингу, українські родини 55% свого бюджету витрачають на продукти харчування) та з труднощами у транспортуванні продуктів харчування (рівень розвитку дорожньої мережі становить 1 з 4 можливих) [20]. Звичайно можна поставити під сумнів дану оцінку стану продовольчої безпеки України, адже не зважаючи широкий спектр надійних даних, велику кількість критеріїв та складність їх розрахунку, даний рейтинг теж недосконалий і містить цілу низку питань як до оцінки окремих індикаторів (наприклад, дорожня інфраструктура, харчова безпека та ін.), так і до відсутності в ньому важливих для продовольчої безпеки показників (частка імпорту продуктів харчування, обсяг запасів, волатильність цін по регіонах всередині країни тощо). Однак слід погодитися, що в Україні належне інституціональне забезпечення продовольчої безпеки та балансу виробництва і розподілу продовольства між всіма групами населення поки що не забезпечено. Суттєво обмежує регулятивні можливості державних інститутів відсутність Закону «Про продовольчу безпеку» (декілька проектів знаходяться на розгляді Верховної Ради) в якому було б визначено економічні, правові та організаційні основи діяльності держави, що спрямовані на захист національних інтересів і гарантування продовольчої безпеки, чітко окреслено основні заходи зі створення та зберігання стратегічних запасів продовольчих товарів, визначено повноваження органів державного управління у сфері продовольчої безпеки, тощо. На сьогоднішній день відносини із забезпечення продовольчої безпеки визначаються Конституцією України, Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV та Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 № 2982-IV. А основні критерії продовольчої безпеки та норми споживання основних продуктів у середньому на одну особу визначаються методикою визначення основних індикаторів продовольчої безпеки затвердженою постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 5.12.2007 р. N 1379, та методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України затвердженими Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року N 1277.

Згідно даним методичним рекомендаціям розглянемо стан продовольчої безпеки в Україні та основні фактори, що вплинули на нього у 2012 році більш детально. Наперед усім зазначимо, що основним фактором задоволення населення продуктами харчування (в достатній кількості, асортименті та за доступною ціною), а відповідно і забезпечення продовольчої безпеки країни в цілому є ефективне власне аграрне виробництво. Так останніми роками рівень ефективності аграрного виробництва в країні постійно підвищувався. Виробництво базових продуктів харчування за винятком риби і рибопродуктів та хліба і хлібопродуктів постійно зростало, що суттєво вплинуло на роботу підприємств харчової галузі. За підсумками 2012р. обсяги виробництва продукції у галузі збільшилися у порівнянні з 2011 роком на 1,8%. Отримано приріст продукції у виробництві олії та жирів(14,0%), переробленні та консервуванні овочів та фруктів(10,5%), молочній, м'ясній, кондитерській та борошномельно-круп'яній промисловості (відповідно 3,2%, 2,5%, 3,0% та 2,4%) [4].

Таблиця 1

Показники достатності виробництва продуктів харчування споживчим потребам населення у 2012 році
(в середньому на особу на рік; кілограмів)

N	Назва продукту	Фактичне виробництво	Фактичне споживання	Індекс достатності	Характеристика значення
1.	Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	147	109,4	1,34	оптимальне
2.	М'ясо і м'ясопродукти	49	54,4	0,9	незадовільне
3.	Молоко і молокопродукти	250	214,9	1,17	оптимальне
4.	Риба і рибопродукти	4,5	13,6	0,33	критичне
5.	Яйця (шт.)	419	307	1,36	оптимальне
6.	Овочі та баштанні	220	163,4	1,34	оптимальне
7.	Плоди, ягоди та виноград	54	53,3	1,01	оптимальне
8.	Картопля	510	140,2	3,64	оптимальне
9.	Цукор	47	37,6	1,25	оптимальне
10.	Олія рослинна всіх видів	89	13,0	6,85	оптимальне

Джерело: Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України" за 2012 рік [Електронний ресурс] Державна служба статистики України, 2013 – С. 36-40 – Режим доступу http://uga-port.org.ua/sites/default/files/zb_sporog_2012.pdf та власні розрахунки

Співвідношення обсягів виробництва та споживання основних груп продуктів показує, що у 2012 році задоволення потреб населення у продуктах харчування по переважній більшості груп продовольства здійснювалося за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Рівень самозабезпеченості продовольчого ринку України по основним групам продуктів харчування оптимальний (виняток склали м'ясо і м'ясопродукти та риба і рибопродукти індекс достатності відповідно 0,9 – незадовільний стан та 0,33 – критичний стан). У порівнянні з 2011 роком в 2012 році по більшості основних продовольчих груп зменшилася внутрішня потреба ринку збільшилася. Особливо відмітимо зростання попиту на види продовольства, споживання яких найбільше

відстає від раціональних норм (м'ясні, молочні та рибні продукти). Співвідношення імпорту і експорту з основних видів продовольства свідчить про позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу з продовольства.

Таблиця 2

Баланс імпорту та експорту по основним видам продовольства у 2012 році

(тис. тонн)

N	Назва продукту	Ємність внутрішнього ринку	Імпорт продуктів	Експорт продуктів	Відсоток до ємності внутрішнього ринку	
					імпорту	експорту
1.	Зернових і зернобобових культур (включаючи продукти переробки зерна в перерахунку на зерно)	4990	228	27798	2,8	557,0
2.	М'ясо і м'ясопродукти	2478	423	125	17,1	5,0
3.	Молоко і молокопродукти	9797	410	820	4,2	8,3
4.	Риба і рибопродукти	620	441	-	71,1	-
5.	Яйця	810	4	82	0,5	10,1
6.	Овочі та баштанні	7452	213	346	2,9	4,6
7.	Плоди, ягоди та виноград	2432	1171	351	48,1	14,4
8.	Картопля	6394	23	7	0,4	0,1
9.	Цукор	1713	10	174	0,6	10,2
10.	Олія рослинна всіх видів	591	231	3742	39,1	633,2

Джерело: Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України" за 2012 рік [Електронний ресурс] Державна служба статистики України, 2013 – С. 36-40 – Режим доступу http://uga-port.org.ua/sites/default/files/zb_spog_2012.pdf та власні розрахунки

За рахунок основних експортних груп (зернові і зернобобові культури – 557 %, олії рослинні всіх видів – 633% та цукру 10 %) Україна в змозі забезпечити імпорт найбільш уразливих з точки зору імпортозалежності груп (риба та рибопродукти 71,1 – критичний рівень, плоди, ягоди та виноград 41,8 – критичний рівень, олія рослинна (оливкова, пальмова) 39,1, – критичний рівень). Підвищення споживчого попиту на м'ясо і м'ясопродукти у 2012 році призвело до зростання імпорту цієї групи товарів порівняно з попереднім роком на 6,7 пункти і склало 17,1%. Збільшення обсягів виробництва продовольчих товарів підвищило рівень фактичного споживання харчових продуктів населенням країни. Для визначення рівня достатності споживання продуктів харчування проведемо порівняння фактичного споживання продовольства мінімальним¹ і раціональним² нормам споживання. Як свідчать дані таблиці 4 у 2012 році в Україні мінімальні норми споживання були забезпечені практично по всіх видах продовольства за винятком плодів, ягід, винограду (0,78) та особливо молока (0,63%), а раціональним нормам крім вже зазначених не відповідали норми споживання м'яса і м'ясопродуктів (0,68), риби і рибопродуктів (0,68). З усіх інших основних продовольчих груп фактичне споживання знаходилося на рівні, або перевищувало раціональні норми споживання. Зазначимо, що і по групам продовольства з яких зберігається відставання від раціональних норм у порівнянні з 2011 роком ситуація дещо покращилася, а саме збільшилося у розрахунку на одну особу споживання: м'яса і м'ясопродуктів на 3,2 кг (6,3%); молока і молокопродуктів на 10 кг (4,9%); риби і рибопродуктів на 0,2 кг (1,5%); плодово-ягідної продукції на 0,7 кг (1,3%) [13]. У 2012 році у розрахунку на одну особу було вироблено 1014 кг зернових та зернобобових культур, що відповідає оптимальному рівню виробництва (1000 кг на особу). Разом з тим, рівень запасів даних культур 25% на кінець року (1680 тис. тонн зерна при обсязі середньорічного внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно 6653 тис. тонн [12]) хоч і перевищує гранично допустиму норму 17% характеризується як незадовільний (менше 30%).

Однак, рівень продовольчої безпеки залежить не лише від розвитку аграрного сектора, суттєвим обмежувальним фактором продовольчої безпеки України є бідність населення через низькі доходи та високу їх диференціацію. Серед найбагатших країн світу за рівнем доходів населення, відповідно до звіту «Global Wealth Report», підготовленому страховою компанією Allianz, Україна в 2012 році посіла 48 місце з 52 країн рейтингу (в 2011 – 49). Згідно нього середній обсяг фінансових активів (депозити, акції тощо) склав 1303 євро на одного українця. За цим показником Україна увійшла в число країн з низьким рівнем добробуту³ і випередила лише чотири країни – Аргентину (1200 євро), Індію (747 євро), Індонезію (695 євро) і Казахстан (630 євро) [16].

За даними державної служби статистики сукупні витрати домогосподарств у 2012 році становили 3591,76 гривні на місяць, що на 3,9 відсотка більше ніж у попередньому році. Більше половини з них 1866,74 гривні (проти 1836,69 гривень у 2011 році) українські домогосподарства витратили на продукти харчування. Індикатор

¹ Затвержені постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення»

² МОЗ України "Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів забезпечення у середньому на душу населення України на 2005-2015 роки"

³ Громадяни, вартість чистих фінансових активів яких нижче 4900 євро, відносяться до населення з низьким рівнем доходів

доступності продуктів харчування у 2012 році становив 52,0 % при його 60-ти % граничному критерії і порівняно із попереднім роком покращився на 1,1 %. У загальній структурі витрат домогосподарств на продукти харчування найвищу питому вагу займали витрати на: м'ясо і м'ясопродукти – 25 % (465 грн), молоко і молочні продукти – 14 % (258 грн), хліб і хлібопродукти – 13 % (245 грн) [15].

Таблиця 3

**Розрахунок індикаторів достатності споживання
продуктів харчування у 2012 році
(на особу на рік, кілограмів)**

N	Назва продукту	Норма споживання		Фактичне споживання	Індекс достатності споживання	
		Мінімальна	Раціональна		Мінімальний	Раціональний
1.	Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	94	101	109,4	1,16	1,08
2.	М'ясо і м'ясопродукти	52	80	54,4	1,04	0,68
3.	Молоко і молокопродукти	341	380	214,9	0,63	0,57
4.	Риба і рибопродукти	12	20	13,6	1,13	0,68
5.	Яйця (шт.)	231	290	307	1,33	1,06
6.	Овочі та баштанні	105	161	163,4	1,56	1,01
7.	Плоди, ягоди та виноград	68	90	53,3	0,78	0,59
8.	Картопля	96	124	140,2	1,45	1,13
9.	Цукор	32	38	37,6	1,18	0,99
10.	Олія рослинна всіх видів	13	13	13,0	1,00	1,00

Джерело: статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2012 рік [Електронний ресурс] Державна служба статистики України, 2013 – С. 162 – Режим доступу http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/09_13/zb_sg_12.zip: та власні розрахунки

За такого фінансового стану домогосподарств України середньодобова поживність раціону українця у 2012 році становила 2954 ккал (в 2011 році – 2951), що лише на 15 % перевищує мінімально допустимі та на 10% менше раціональних норм споживання і характеризує за «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» рівень добової калорійності харчування населення України як небезпечний. Населення країни, як і в попередні роки, на відміну від європейських країн, – де потреби у поживних речовинах забезпечуються за рахунок дорогих м'ясних та молочних продуктів, риби, овочів і фруктів [14] – намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок економічно доступних продуктів харчування, хліба і хлібопродуктів, яєць та особливо картоплі споживання яких перевищує раціональні норми, що є свідченням незбалансованості харчового раціону українців. Вміст поживних речовин у раціоні українців також забезпечує мінімально допустимі норми та відстає (в позиції білки суттєво, особливо тваринного походження) від раціональних норм харчування.

Таблиця 4

**Середньодобова поживність раціону населення України у 2012 році
(на особу на рік, г)**

N	Назва продукту	Норма споживання		Фактичне споживання	Індекс достатності споживання	
		Мінімальна	Раціональна		Мінімальний	Раціональний
	Енергетична цінність раціону, ккал	2561	3286	2954	1,15	0,9
1.	Білків,	79,1	108,7	80,8	1,02	0,74
2.	у т.ч. тваринного походження	39,5	54,4	35,9	0,9	0,66
3.	Жирів	81,2	100,6	97,3	1,2	0,96
4.	Вуглеводів	377,7	485,1	448	1,19	0,93

Джерело: Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України" за 2012 рік [Електронний ресурс] Державна служба статистики України, 2013 – С. 11 – Режим доступу http://uga-port.org.ua/sites/default/files/zb_sporog_2012.pdf та власні розрахунки

Як і у попередні роки, основну частину калорій 71,4% українці споживали разом із продукцією рослинного походження, а на продукцію тваринного походження приходилося лише 28,6 % (при рекомендованій нормі 55%). В такій ситуації критерій якості не має переважного значення і ніяк не стимулює виробників до його підвищення, на внутрішньому ринку основним фактором для бізнесу і споживача

залишається доступність продуктів харчування, тобто ціна. Позитивним є той факт, що у порівнянні з 2011 роком кількість калорій, яку споживало населення у вигляді харчових продуктів тваринного походження, зросла на 4,6 відсотка.

Стосовно оцінки якості і безпечності продуктів харчування за забруднюючими речовинами, та генетично модифікованими складовими, слід зазначити, що українська система державного регулювання якості і безпечності харчових продуктів нині не в повній мірі відповідає вимогам СОТ, і більшість країн світу її не визнають. Незважаючи на те, що в Україні існує безліч формальних інститутів, спрямованих на регулювання і забезпечення зростання якості товарів і послуг дані статистичних органів свідчать про їх недостатню ефективність, яка виражається в нестійкій динаміці кількості виявлених вітчизняних товарів неналежної якості, в переважній сировинній спрямованості українського експорту аграрних продуктів через низьку конкурентоспроможності готової продукції і невідповідність її характеристик вимогам міжнародних стандартів. До того ж в умовах України надзвичайно складно, майже неможливо, контролювати продукти харчування за всіма можливими забруднюючими речовинами та генетично модифікованими складовими, оскільки кількість лабораторій спроможних провести потрібний аналіз суттєво обмежена а ціна їх послуг достатньо висока.

Висновки. Отже, продовольча безпека – це невід’ємна складова частина економічної та національної безпеки держави, яка має національну специфіку та особливості. Сучасний трансформаційний стан економічної системи України зумовлює об’єктивне зниження ефективності її економічного потенціалу. Наявність основних ресурсів сільськогосподарської продукції та сировини, насиченість продовольчого ринку України такі, що в основному забезпечують фізичну доступність продовольства, принаймні, на мінімальному рівні споживання. Певною мірою це досягнуто за рахунок зростання останніми роками виробництва продукції сільського господарства і харчової промисловості, що підвищило рівень самозабезпечення країни основними продуктами харчування. Проте, стан продовольчої безпеки згідно «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» – залишається незадовільним. Фактичні норми споживання продуктів харчування населенням у більшості відстають від раціональних норм. Раціон середньостатистичного українця залишається незбалансованим. Низька купівельна спроможність більшості населення України призводить до того, що забезпечення потреб у поживних речовинах відбувається за рахунок більш дешевих груп харчових продуктів. За фактичної відсутності дефіциту продовольства в країні рівень споживання населенням основних продуктів харчування перебуває нижче раціональної межі, що характеризує Україну як бідну країну. Існуюча система державного контролю та нагляду за якістю харчових продуктів не адекватна змінам, що відбулися в ході реформування економіки країни. Застосування застарілих інструментів регулювання помітно підриває експортний потенціал України, знижує конкурентоспроможність аграрного сектора, дозволяє експортувати продукцію тваринництва лише до обмеженого кола країн.

Разом з тим слід відмітити, що аграрна політика, яку проводить держава останніми роками дала поштовх до розвитку аграрного сектора та призвела до підвищення рівня продовольчої безпеки країни. Більшість індикаторів, що характеризують стан продовольчої безпеки України у 2012 році у порівнянні з 2011 та минулими роками покращилися. У 2012 році задоволення потреб населення у продовольстві, у межах його купівельної спроможності, здійснювалося по переважній більшості груп продовольства за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Сальдо торгівельного балансу з продовольства – позитивне.

Суттєвий вплив на рівень продовольчої безпеки країни чинить продовольчий ринок, який являє собою систему економічних відносин: з одного боку між виробниками та споживачами продовольчих товарів, а з іншого боку – всередині самих груп виробників і споживачів у просторі та часі і в порівнянні з іншими ринками має істотні відмінності в принципах функціонування, механізмах взаємодії галузей і інститутів, інфраструктурі, пріоритетах розвитку та особливо формах і методах державного регулювання. Для усунення недоліків дії ринкових механізмів продовольчий ринок потребуючої цілісної системи державного регулювання яка включає підсистеми фінансового, бюджетного, кредитного, податкового, митного та цінового регулювання. Протекціоністсько-продовольча державна політика повинна підтримувати високий рівень харчування населення і гарантувати продовольчу безпеку країни незалежно від обставин. Норми споживання продовольства повинні бути стабільними, знаходитися на належному раціональному рівні, а продовольчі товари доступними в будь-якій місцевості проживання населення, за ціною, яка цілком влаштовує його більшість.

Список використаної літератури

1. Биктимирова, З. Безопасность в концепции развития человека / З. Биктимирова // Общественные науки и современность.– 2002. – № 6. – С. 135-142.
2. Бурдуков, П.Т. Россия в системе глобальной продовольственной безопасности [Електронний ресурс] / П.Т. Бурдуков, Р.З. Саегалиев – Режим доступу : / <http://www.duel.ru/publish/burdukov/glob.html>
3. Гойчук, О.І. Продовольча безпека. монографія. / О.І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.
4. Доповідь «Сільське господарство України у 2012 році» [Електронний ресурс] Державна служба статистики України, 2013 – 11 с. – Режим доступ http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/09_13/zb_sg_12.zip
5. Ильина, З.М. Продовольственная безопасность: теория, методология, практика / З.М. Ильина. – Минск: Ин-т экономики НАН Беларуси, 2007. – 230 с.

6. Кваша, С.М. Зовнішньоекономічна діяльність АПК України: стан, стратегія і тактика розвитку / С.М. Кваша. – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”. – 2000. – 252 с.
7. Методичні підходи щодо оцінки продовольчої безпеки країни / В.І Власов, В.П. Саблук, М.А. Лисак // Економіка АПК. – 2009.- №8. – С. 43-45.
8. Національна доктрина продовольчої безпеки України (проект) / П.Т. Саблук, Г.М. Калетнік, С.М. Кваша, В.І. Власов, М.А. Лисак // Економіка АПК, 2011. – №8. – С. 3-11.
9. Пасхавер, Б.Й. Ценовая конкурентность аграрного сектора / Б.Й. Пасхавер // Экономика Украины. – 2007. – № 1. – С. 80-84.
10. Продовольча безпека країни: стан та перспективи зміцнення : монографія / [Тринько Р. І. (кер. авт. кол.) та ін.]; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Л. : ЛьвДУВС, 2011. – 303 с.
11. Саблук, П.Т. Продовольча безпека України / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. // Економіка АПК, 2009 – №10 – С. 3-7.
12. Статистичний бюлетень «Наявність і надходження зернових та олійних культур на підприємства, що займаються їх зберіганням та переробкою» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov>
13. Статистичний збірник «Сільське господарство України" за 2012 рік» [Електронний ресурс] Державна служба статистики України, 2013 – 402 с. – Режим доступу http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/09_13/zb_sg_12.zip
14. Статистичні дані ФАО [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://faostat.fao.org/site/368/default.aspx>
15. Структура сукупних витрат [Електронний ресурс] Державна служба статистики – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/strukt2006_u.htm
16. Allianz Global Wealth Report 2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.allianz.com/media/economic_research/publications/specials/en/GWR2012e.pdf
17. After the green revolution Sustainable agriculture for development. / Conway, Gordon; Barbier, Edward B. London : Earthscan; – 1990. – 205 p.
18. Proposal by the director-general on a world food security policy (Adopted 28 November 1973) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/x5590E/x5590e05.htm>
19. Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit Plan of Action (Rome, 13 November 1996) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.htm>
20. The Global Food Security Index 2013: An annual measure of the state of global food security [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://yandex.ru/clck/jsredir?from>

Стаття надійшла до редакції 22.02.2014